

Kaj dosežejo argumenti?

Uvod

Problem, ki ga bom obravnaval in, upam, rešil v pričujočem prispevku, lahko predstavim na vznemirljivo kratek način. Argumenti so bodisi deduktivni ali pa niso deduktivni. Deduktivni argumenti so krožni, nededuktivni argumenti so neveljavni. Krožnost in neveljavnost sta slabi stvari. Zakaj bi se potem sploh ukvarjali z argumenti? Kaj argumenti dosežejo?

Zame je ta problem resen in težak. Vendar me skrbi, in celo pričakujem to, da bo kar nekaj bralcev, ki tega problema ne bo imelo ne za resnega ne za težkega. Kajti zopet je postalo moderno, zasmehovati prizadevanja za dosego takšnih staromodnih intelektualnih vrlin, kot sta resničnost in racionalnost. Zopet je postalo moderno razglaševati, da so ti razsvetljenski ideali nepreklicno mrtvi. Tisti, ki jih privlači intelektualno lenoben (in po mojem intelektualno neodgovoren) kult postmodernizma, bodo rekli, da problem, ki ga želim deliti z vami, ni resen, kajti predpostavlja nekaj, za kar so že bolj modri ljudje spoznali, da ni treba jemati preveč resno, namreč da *dejansko* uporabljamo argumente v svojih intelektualnih dejavnostih. Tu z **argumentom** mislim seveda na strukturo, ki sestoji iz premis in zaključkov, ne pa kakršenkoli prikupen in sprejemljiv del neke zgodbe. Najbrž šteje, tehnično gledano, vsaka trditev, kakorkoli dogmatsko jo postavimo, kot argument z nič premisami, vendar predlagam, da v okviru ciljev pričujočega

prispevka ne upoštevamo teh degeneriranih primerov. Postmoderniste, ki to berejo, prosim samo, da mi prisluhnejo. Relativizem in skepticizem, ki epitomizirata postmodernističen videz, izhajata, prepričan sem, iz elementarne epistemološke zmešnjave. Čeprav je to daleč od mojega osrednjega namena, upam, da bo to, kar imam povedati, razjasnilo omenjeno zmešnjavo. Morda je tudi nekaj drugih bralcev, ki moj problem jemljejo resno, ampak ne vidijo, da bi bil pretirano težak. Mnogim se namreč zdi očitno, da dejansko uporabljamo argumente in da je razlog, zakaj jih uporabljamo, v tem, da ugotovimo, dokažemo, potrdimo oziroma kako drugače prikažemo kot sprejemljive tiste doktrine, ki jih zagovarjamo. Ta tradicionalna racionalistična pozicija se mi zdi okužena z nečim, kar je podobno isti zmešnjavi, vendar so lahko tisti, ki so okuženi v tem primeru, ob pravi terapiji ozdravljivi. Tudi te tradicionalne racionaliste lahko prosim samo, da mi prisluhnejo. Pričakujem pa, da nobeni od teh skupin ne bom povedal nič kaj zadovoljivega. Pozicija, ki jo bom zagovarjal, je odločno neudobna. Zahteva ne le intelektualno, ampak tudi emocionalno zrelost.

Nujno je, da začnem svoj prispevek na ta način, hkrati previdno in agresivno, kajti popolnoma se zavedam, da bo to, kar imam povedati, tako postmodernistom kot tudi tradicionalnim racionalistom zvenelo sumljivo podobno postmodernizmu.

Poudarjam, da ni nič takega. Zgolj prevladujoča zmešnjava, katere sem se že dotaknil, bi lahko koga napeljala na misel, da je pozicija, ki jo ubiram v pričujočem prispevku, bodisi skeptična ali relativistična. Ob koncu prispevka bom dostojanstveno ponovil to svoje opozorilo.

Naj bom malo bolj ekspliciten o težavah, ki izhajajo iz pozicij preprostega realizma in preprostega racionalizma. Ko razmišljamo o tem, kaj je naš namen pri proučevanju sveta, v katerem živimo, bomo priznali, da ima resnica določeno prednost pred evidenco ter pred logiko in racionalnim argumentom. Evidence ne iščemo zato, ker bi to bilo samo na sebi cilj; in ne argumentiramo racionalno zato, ker bi to bilo samo na sebi cilj; ampak zato, da bi svoje iskanje resnice na neki način pomaknili naprej. V naravoslovnih znanostih je to razvidno, ampak filozofi se zdijo v drugačnem položaju. Kakor se razume filozofiranje, naj bi bilo to v veliki meri odrezano od empiričnih sankcij, zato je – ko naj bi bilo racionalno – običajno vzeto kot domena, kjer vlada argument. Kako pogosto je slišati obsodbe kakšne nove knjige, ali celo sam biti obsojen, z besedami 'Strinjam se z zaključki, seveda, toda argumenti so zelo šibki!', kot da bi šteli samo argumenti. Čista matematika se prav tako zdi drugačna od empiričnih znanosti, kajti običajno se zanima za pravilnost dokazov, ne pa za resničnost dokazanih teoremov. Lahko vas spomnim na Russellovo tezo (1901: 75), da je matematika 'predmet, v katerem nikoli ne vemo, o čem govorimo, niti ali je to, o čemer govorimo, resnično'.

Toda to zanimanje za argumente, namesto za propozicije (pojem 'zaključek' je nevarno zavajajoč, kajti predlaga, da se pojavljajo le na koncu raziskovanja), je odvisno od doktrine, ki je po mojem mnenju napačna: doktrine, da imajo argumenti, ki se pojavijo v raziskovanju, pravi pomen za raziskovane propozicije. Bojim se, da se je prav zaradi te doktrine pretiravalo s pomembnostjo argumentov v filozofiji (in drugod), in da je bilo zaradi te doktrine tistim, ki so prezirali argumente, omogočeno, da so zagovornike argumentov raztrgali na koščke.

Vprašanje pred nami je nastalo: na kakšen način racionalni argumenti pomaknejo naprej naše iskanje resnice? Ker je logika teorija argumentov, je to vprašanje logike. V zahodni filozofski tradiciji so bili predlagani vsaj trije odgovori na to vprašanje, od katerih pa se mi nobeden ne zdi niti najmanj zadovoljiv. V nadaljevanju vam bom predstavil razmislek o četrtem odgovoru, in sicer tako, da bom sledil in razširil epohalen prispevek k razumevanju tega problema, ki ga je mnogo let razvijal moj učitelj, preminuli sir Karl Popper.

Trije odgovori, ki jih imam za popolnoma neustrezne, so:

(1) Retorika. Osnovni namen argumenta je, da prepriča oziroma spremeni mnenja ljudi.

(2) Odkritje. Osnovni namen argumenta je, da doda ali razširi naše znanje.

(3) Upravičevanje. Osnovni namen argumenta je, da upraviči ali dokaže ali utrdi ali ustali ali podpre ali priskrbi dobre razloge za propozicijo, ki nas zanima.

Četrti odgovor, ki ga bom zagovarjal tudi sam, pa je:

(4) Kritika. Argumenti se v osnovi uporabljajo za kritiziranje ali za preverjanje ali za eliminiranje propozicij, ki nas zanimajo, ne da bi s tem priskrbeli razloge **bodisi za ali proti** tem propozicijam.

Proti namigu (1), da je osnovni namen mojega razpravljanja z vami to, da spremenite svoje mnenje, bo moj ugovor, da kaj takega spodbuja dogmatizem; da nam ukvarjanje s prepričevanjem niti zdaleč ne pomaga pri odkrivanju, kar je res in kaj ni, da zaustavlja naše prizadevanje za resnico.

Proti namigu (2), da je osnovni namen mojega razpravljanja z vami to, da razširimo naše znanje, je moj odgovor, da tega ni mogoče storiti. Argumenti, ki so deduktivno veljavni, ne povečujejo znanja v kakšnem uporabnem smislu, medtem ko neveljavni argumenti, kolikor lahko povečujejo znanje, štejejo kot ugibanja in domneve, ne pa kot argumenti.

Proti namigu (3), da je osnovni namen mojega razpravljanja z vami to, da upravičim ali dokažem ali celo ponudim podporo za to, o čemer smo prepričani, je moj odgovor zopet ta, da tega ni mogoče storiti. Argumenti, ki so deduktivno veljavni, so cirkularni v vsakdanjem pomenu, torej v smislu, da predpostavijo natančno

to, kar naj bi dokazali. In argumenti, ki niso cirkularni na ta način, ne ponujajo, kot bom pokazal, nič podpore za svoje zaključke.

Tudi proti (4), čeprav vam ga bom predlagal kot odgovor, ki ni neustrezen, bom predstavil nekaj ugovorov. Toda v tem primeru bo možno, upam vsaj, odgovoriti nanje tako, da ne bodo več zbujali nadaljnjega nemira.

Preden nadaljujem, bi rad rekel nekaj, kar zadeva terminologijo, pa morda ne le terminologijo. V sodobni filozofski literaturi je običajno razlika med argumenti na eni strani in logičnim sklepanjem, rezoniranjem in argumentacijo na drugi. Argumenti se razumejo kot abstraktni objekti iz iste kategorije kot recimo aritmetične identitete, medtem ko so logična sklepanja in argumentacije dejavnosti ali procesi, v katerih se uporabljajo argumenti na enak način, kot se v procesih računanja ali izpeljevanja uporabljajo aritmetične resnice. Isti argument je lahko v jedru mnogih različnih logičnih sklepanj. V nedavnem članku, naprimer, Pargetter in Bieglow (1997: 62) pišeta:

Argument je ena stvar, rezoniranje ali sklepanje (kot proces) pa je nekaj drugega. Ob soočanju z argumentom v 'abstraktno objektne' smislu je lahko kdo spodbujen, da iz premis izpelje zaključek. Koga drugega lahko argument spodbudi, da zavrne sodbo o eni ali več premisah, ko vidi, v kakšne zaključke bi te premise vodile. Spet kdo drug pa bi bil spodbujen, da zavrne premise, ker niso ustrezne, če bi želel sprejeti zaključek...

in predlagata še nekaj drugih odgovorov. Nadaljujeta s popolnim odobravanjem Harmana (1986), ki je menil, da 'logika nima skoraj nič opraviti z rezoniranjem' (besede so Pargetterjeve in Bieglowove). V luči teh razlikovanj bi se morda zdelo, da bi moj prispevek bolje služil pod kakšnim drugačnim naslovom kot pa pod izbranim. Recimo **Kaj doseže rezoniranje**. Abstraktni objekti vendarle sami od sebe ne dosežejo ničesar. Prav. Bodimo zadovoljni s to formulacijo, čeprav se mi zdi, da takšne dejavnosti kot rezoniranje v pomenu, ki sta ga imela v mislih avtorja, ni. Ali drugače rečeno, zdi se mi, da ne obstaja nikakršno sistematično ravnanje v skladu s pravili veljavnega izpeljevanja. Zdi se mi, da so bili vsi argumenti, ki so bili kdajkoli predstavljeni, mučne predelave nečistih manipulacij, do katerih smo prišli s pomočjo poskusov in zmot. Toda to je že stvar empirične narave in na tem mestu nisem v poziciji, da bi branil tako ekstremno trditev. Zagotovo ne dvomim, da uporabljamo argumente v različnih racionalnih dejavnostih, ki se jim v naših poskusih, da odkrijemo resnico o svetu, ne moremo izogniti. Zato je zopet bolje, da poudarim – pač tako vehementno, kolikor je še skladno z vljudnostjo – da sem racionalist.

Tradicionalni odgovori

Navedel sem tri tradicionalne odgovore na vprašanje, kaj se doseže z argumenti ali z uporabo argumentov. Prvi odgovor (1), da uporabljamo argumente v osnovi za prepričevanje, bom pustil ob strani brez razpravljanja. Bilo bi neumno zanikati, da včasih argumente uporabljamo, da pregovorimo druge, in včasih tudi sami sebe, o resnici ali o kakšni drugi doktrini, ki jo neka avtoriteta zagovarja kot resnico. Namen področja, ki ga poznamo kot retoriko, je raziskovanje, razvrščanje in ocenjevanje tehnik prepričevanja. V nekaterih sferah življenja je poznavanje nekaj izmed teh tehnik verjetno ključno: če želite biti uspešen pravnik, politik ali preiskovalec, potem boste gotovo morali vedeti, kako prepričati porote, volilce ali preiskovance. Če ste učitelj v šoli ali profesor, potem se vam bo kdaj zdelo nujno, da prepričate svoje učence o nekaterih osnovnih principih aritmetike, slovnice, elementarne logike ali lepega vedenja. Vendar pa vse metode prepričevanja ne štejejo kot argumenti; zvijanje prstov ni argument. Za racionaliste (ne pa za preiskovalce) je to nepriljučna tehnika, predvsem zato, ker nanjo sploh ni mogoče odgovoriti z argumentom. Odgovoriti ji je mogoče le z drugim prikazom moči. Toda v znanosti in v filozofiji, kjer je resničnost tega, kar učimo, odločilno neznana – za razliko od tistega dela učnega procesa, ki mu pravimo poučevanje, kjer je resnica znana (tako vsaj nam je všeč misliti) – se mi zdi bolje, da smo ob zavedanju njihove prisotnosti pozorni na dogmatizem, ki je inherenten v vseh tehnikah prepričevanja. Študij retorike je vreden že samo zaradi tega; prav tako, kot je študij bolezni. Ko se bolezen pojavi, jo moramo znati prepoznati in biti proti njej na preži. Argumenti se lahko uporabijo za prepričevanje in kuhinjske nože je mogoče uporabiti za umor.

Drugi tradicionalni odgovor (2) na vprašanje, ki sem ga postavil, je odgovor, ki povezuje uporabo argumentov s procesom odkritja, še posebej s procesom znanstvenega odkritja: logika je orodje raziskovanja, olajšuje prehod od znanega k neznanemu. Kar zadeva deduktivno logiko, ima ta doktrina danes malo zagovornikov. (Izjema je Zahar (1983).) Večina tistih, ki se zanimajo za hevrstiko, za idejo, da obstaja nekaj posebnega v znanstveni metodi, je nejevoljno sledila J. S. Millu (1843; Knjiga II, poglavje III, §§ 1–3) v priznanju, da je deduktivna logika, kot jo značilno opišejo hegeljanci, "jalova". Sam Mill je bil tako presenečen nad tem spoznanjem, da ne more biti v zaključku veljavnega argumenta (ki je zanj pomenil klasični veljavni silogizem) nič, kar ne obstaja že v njegovih premisah, da ga je spodbudilo k popolni izključitvi deduktivne logike iz tega, kar je imenoval **ratiokcinacija**. Zgolj induktivni argumenti od posamičnega k posamičnemu so ustrezni v območju rezoniranja,

je menil. Toda boleče podoben problem nastane s temi, domnevno induktivnimi logičnimi sklepanji. Induktivno logično sklepanje ne more biti vodeno po kakšnih določenih pravilih (bodisi formalnih ali neformalnih), ker očitno ne obstaja metoda, ki bi nam omogočala nadaljevati od tega, kar je znano, k temu, kar je neznano, kajti če bi obstajala kakšna takšna metoda, potem bi bilo to neznano že znano. Skladno s tem bi bilo bolj pošteno takšne postopke imenovati ugibanja, namesto da se pretvarjamo, da gre za logična sklepanja. Neveljavna sklepanja – oziroma njihovi zaključki – niso nič manj in nič več kot ugibanja o svetu. Veljavna sklepanja pa, nasprotno, ne poskušajo raziskovati sveta, ampak zgolj raziskujejo propozicije, ki jih o svetu že imamo.

Ta zavrnitev doktrine, da lahko argumente uporabimo za povečevanje znanja, je očitno odvisna od pojmovanja znanja kot nečesa objektivnega; kot nečesa, kar lahko imamo, ne da bi se tega zavedali. Kajti jasno je, da nam lahko uporaba argumentov poveča naše subjektivno znanje; odkrijemo lahko posledice, ki jih prej nismo videli. Toda kljub temu so že bile del vsebine tega našega znanja; kot je rekel Mill (1843; Knjiga II, poglavje III, §§ 2), “nemogoče je pripisati kakšno posebno znanstveno vrednost razliki – ki je v bistvu le prazna salva – med vključenostjo v premise z implikacijo in pa med neposredno trditvijo v premisah”. Mogoče bi bilo preprosto zaključiti, da ima logični argument zgolj psihološko vrednost, da ga uporabljamo zgolj zato, ker nam manjka bistrosti, toda to bi bilo zmotno. Takšen zaključek sledi le ob priznanju, da je logika v osnovi orodje odkritja. Argument je lahko dejansko dragocen, četudi jasno vidimo in četudi že poznamo njegove zaključke.

Tretji tradicionalni odgovor (3) pade na natančno isti oviri kot drugi, če ne že celo prej. V klasičnem skepticizmu že dolgo obstaja trditev, da zaradi tega, ker vsako upravičevanje ali dokaz predvideva premise in ker imamo lahko zaključek nekega argumenta za dokazan s pomočjo tega argumenta, če in samo če so bile pred tem premise dokazane, obstaja neskončni regres dokazov, ki ga ni mogoče pričeti. Samo samoupravičujoče ali na sebi razvidne premise bi opravile delo, ampak če je kakšna stvar, ki je razvidna na sebi, potem je to dejstvo, da ni premis, razvidnih na sebi. Toda še nekaj več je treba reči kot to. Kot je omenil Mill, zaključki vsakega veljavnega silogizma, in zato vsakega veljavnega argumenta, so v celoti vključeni v premisah, zato ne morejo premise ničesar dodati teži zaključkov. Na ravni vsakdana lahko rečemo, da je vsak domnevni dokaz **krožen**, da **zahteva** vprašanje, o katerem govorimo. Bolj filozofsko rečeno, tu sledim Millu in dopuščam, da je vsak veljavni argument neki *petitio principii*. Bolj delikatno lahko to dilemo zastavimo takole: če premise deduktivno veljavnega argumenta niso dokazane, potem argument ni zadosten, da bi dokazal zaključek (to je ugovor

klasičnega skepticizma); če pa so premise že dokazane, potem je zaključek, s tem ko je del premis, prav tako že dokazan. V obeh primerih pa argument, ki poveže premise z zaključkom, ne uspe omogočiti niti drobtinice dodatne pomoči pri upravičevanju ali dokazovanju zaključkov.

Vendar pa ni vse z imenom argument veljavni argument. Precej pomemben del tradicije je stališče, da argumenti, čeprav morda res ne vsi, dejansko dajejo neko težo oziroma podprejo svoje zaključke, pa čeprav jih ne dokažemo. To je področje, ki ga izpostavljajo zagovorniki induktivne logike in 'verjetnostnega rezoniranja'. V bistvu je to področje videti tako, kot bi imeli neveljavni argumenti dve prednosti pred veljavnimi. Prva domnevna prednost je precej očitna: očitek, da je neveljavni argument *petitio principii*, je preprosto nepravilen; kajti če argument ni veljaven, potem njegovi zaključki **niso** vključeni v njegove premise. Sam menim, da je neveljavnim argumentom vendarle mogoče očitati podobno stvar, toda tu ni pravo mesto, da bi orisal tehnične poante, ki so v to vključene¹. Zadošča, če rečem, da **neveljavni argumenti, v nasprotju z nameni tistih, ki jih uporabljajo, ne dajejo nobene upravičenosti, niti delne upravičenosti, zaključkom**. Drugo potencialno prednost neveljavnih argumentov pred veljavnimi si je mogoče predstaviti precej enostavneje. Zadeva ugotovitev, da očitek tradicionalnega skepticizma v primeru neveljavnih argumentov vode ne drži neizpodbitno. Četudi, kot vztrajajo skeptiki, zaključka veljavnega argumenta ne moremo imeti za dokazanega, kolikor niso že prej dokazane premise, to očitno ne drži za neveljavne argumente. Ti navidez ne dokazujejo svojih zaključkov, ampak jih želijo zgolj podati kot razumne. Mogoče bi bilo torej, da so zaključki neveljavnega argumenta razumni ali verjetni ali delno upravičeni, čeprav premise niso ne razumne ne verjetne in niti najmanj upravičene. Težava pa je tu, kako napraviti kakršenkoli primeren smisel iz idej, kot so razumnost ali plavzibilnost ali delna upravičenost. Preprosto ne morem razumeti – presenetljivo, kot se morda sliši – kaj pomeni, če rečemo, da je neveljaven ali nepopoln argument vseeno dober argument. K temu se bom vrnil čez trenutek.

Če sklenem, kar sem doslej povedal proti ortodoksni doktrini, ki pravi, da se tako veljavni kot tudi neveljavni argumenti v osnovi uporabljajo za upravičevanje: **ničesar od tega ni mogoče storiti**. Niti veljavni niti neveljavni argumenti ne morejo pokazati, da so njihovi zaključki resnični, ne morejo niti podati dobrih razlogov, da predpostavimo, da so njihovi zaključki resnični.

Problem indukcije

Kot sem že napovedal, obstaja še neki drug odgovor na vprašanje, ki sem ga postavil na začetku tega prispevka. Gre

¹ O tem glej v: Miller 1994: 59–63.

povsem preprosto za tole: argumentov ne uporabljamo ne za prepričevanje ne za raziskovanje neznanega ne za upravičevanje (popolno ali nepopolno), ampak zgolj za kritiziranje.

Izvor tega pristopa, ki ga običajno poznamo pod imenom **kritični racionalizem**, je rešitev, ki jo je že pred šestdesetimi leti predlagal Karl Popper (1934) za Humeov problem indukcije. Kaže, da je Hume vzel za brezprizivno, da so stavki empirične evidence enostavne dejstvene propozicije, ki neposredno poročajo o rezultatih opazovanj in eksperimentov, in da so popolnoma upravičeni (čeprav ne zaradi argumentov). To je bilo povsem napačno, toda za trenutek dopustimo to predpostavko. Hume je dalje poudaril, kar smo bolj ali manj omenili že zgoraj, da so vse deduktivne posledice evidence, ki jo imamo na razpolago, preprosto del te evidence, in zato lahko tudi te posledice upoštevamo kot popolnoma upravičene. Toda **nič drugega ni popolnoma upravičeno**. Nobena napoved prihodnjega dogodka, ali kateregakoli dogodka, o katerem ni poročila v evidenci, ni upravičljiva brez krožnosti. Prav tako nobena univerzalna posplošitev. Univerzalne hipoteze v znanosti še posebej niso upravičene z evidenco, ki jo imamo, četudi je ta evidenca popolnoma upravičena. Kakšna je potem vloga empirične evidence, če nam ni sposobna ponuditi niti najmanj upravičitve bodisi za naše hipoteze ali za naše napovedi? Popper je predlagal, naj ima empirična evidenca en sam namen, in ta je, da testira hipoteze, ki jih iznajdemo. To je vse; nič več; in ker je to vse, kar lahko napravi empirična evidenca, je treba zagotoviti, da so naše hipoteze preverljive. Na kratko rečeno, empirične hipoteze morajo biti ovrgljive, ker lahko empirična evidenca trči obnje le negativno oziroma kritično. To je njegov slaven kriterij razmejitve med znanostjo in neznanostjo: znanstvene teorije so tiste, ki jih je mogoče ovreči z empirično evidenco. Veliko je treba reči o tem kriteriju, vendar to ni predmet tega prispevka.

Popper se je v prvem poglavju svojega "Objective Knowledge" (1972) strinjal s Humom, da induktivna logična sklepanja, če bi že obstajala, ne bi bila upravičena. Naj bo vaša evidenca minulih sončnih vzhodov v vašem rojstnem kraju ponovljiva, kolikor je le mogoče, in upravičena, kot je le mogoče; še vedno niste upravičeni trditi, da bo jutri v vašem rojstnem kraju sonce vzšlo ali da vzhaja vsak dan. Vse to je dobro znano. Vendar je šel Popper dlje od Huma, ko je rekel, da proces, kot je induktivno logično sklepanje, ki bi igral kakšno vlogo v našem intelektualnem življenju (mislim, ne le v naših filozofskih dejavnostih, ampak v vseh naših miselnih dejavnostih), preprosto ne obstaja. Proces induktivnega logičnega sklepanja, ki bi nas nezmotljivo peljal od stavkov o evidenci k univerzalnim hipotezam ali teorijam, preprosto ne obstaja. Kot jasno ponazarja znani "curve-fitting" problem, obstaja neskončno mnogo načinov, kako lahko

katerikoli niz upravičenih stavkov o evidenci posplošimo na univerzalno pravilo; vendar pa še nihče ni formuliral upravičljivega pravila, iz katerega bi sledilo, da naj izberemo enega od teh načinov namesto preostalih. Toda stavki o evidenci lahko nasprotujejo univerzalnim teorijam. Če je naša evidenca upravičena, potem bo upravičen tudi naš zaključek, da je univerzalna teorija, ki je v nasprotju s to evidenco, napačna.

Čas je torej, da umaknemo, kar smo zgoraj dopustili Humovega. Divja idealizacija je namreč, če predpostavimo, da so lahko stavki o evidenci popolnoma upravičeni. Ena redkih stvari, o kateri so si skoraj vsi filozofi enakega mnenja, je, da sta opazovanje in eksperiment zmotljiva postopka. Ne le, da jim ne smemo slepo zaupati, vemo, da včasih dejansko posredujejo napačne odgovore. V nobenem primeru ne moremo biti gotovi, da so poročila naših opazovanj pravilna. Komaj je treba sploh omeniti, da se s tem možnosti za popolno upravičitev znanstvenih teorij niso povečale. Toda obstaja še nadaljnja posledica: celo veljavna deduktivna logična sklepanja ne dajejo upravičenih zaključkov. Tudi popolnoma upravičena ovržba ne obstaja. Vendar pa to ne pomeni, da evidenca, ki jo imamo na razpolago, ne more ovreči nekaterih znanstvenih hipotez, ki nas zanimajo. Logična situacija se ne spremeni, tudi če nimamo več upravičenih zaključkov.

Običajen odgovor Humu je precej drugačen, čeprav se sprejema njegov odpor do popolne upravičitve. Trdi se, da so znanstvene hipoteze, čeprav jih z evidenco ni mogoče dokazati, četudi evidenca ni sporna, odprte za delno upravičitev, potrditev, empirično podporo ali kaj podobnega. Ne moremo jih napraviti za gotove – če ne drugače, ker evidenca ni gotova –, lahko pa jih napravimo verjetne, možne ali razumne. To ni bila Humova pozicija; niti ni bila Popperjeva; je pa danes splošno popularna med tistimi, ki želijo znanstvenemu znanju priznati nekaj posebnega. Nedavni kritik Popperjevega pristopa (Lipton 1995: 34) piše zelo značilno:

... ne smemo zamešati skepticizma s falibilizmom. Falibilistično razumevanje znanja je prostor, ki ga vsi želimo zasedeti: niti teorije niti podatki niso nikoli zanesljivi. Vendar Hume ni bil zgolj falibilist glede indukcije. Ni trdil (samo), da so zaključki induktivnih logičnih sklepanj negotovi: trdil je, da so epistemično brez vrednosti.

Jasno je, kaj je bilo tu rečeno. **Falibilist**, ki zavrača iskanje popolne upravičitve in gotovosti, se spremeni v **skeptika**, če se, kot Popper ali Hume, odreče tudi iskanju delne upravičitve in verjetnosti.

Po mojem mnenju takšno stališče, splošno popularno, kot je, izdaja dve veliki epistemološki napaki našega časa. Prva napaka je

prepričanje, da je hipoteza brez vrednosti, če ni vsaj delno upravičena. Druga napaka je prepričanje, da je hipoteza, ki je vsaj delno upravičena, več vredna kot tista, ki ni. Obe skupaj spravita na svet zmedo, ki sem jo omenjal, pa ne pojasnil, na začetku svojega prispevka: zmešnjava med resnico in (delno) upravičeno resnico. O tem glej Jarvie (1995).

Delna upravičitev

Naj odgovorim na ti dve napaki. Kar imenujem za prvo napako, zveni zelo podobno kot uvodni salvo Russellovega eseja 'On the Value of Scepticism' (Russell 1928: 11):

V bralčev dobrovoljen razmislek bi rad predlagal neko doktrino, ki se bo lahko zdela, bojim se, paradoksalna in subverzivna. Ta doktrina je: nezaželeno je verjeti propoziciji, kjer ni nobenega razloga, da bi jo imeli za resnično.

Ob tej trditvi pravim, da je resnična hipoteza ali takšna hipoteza, ki je dober približek resnice, čeprav ni niti najmanj upravičena, dragocena, čeprav, seveda, ne moremo vedeti, da je resnična, ali kako dragocena je. Vse živalsko in hkrati nečloveško kraljestvo je s svojim življenjem odvisno od genetično kodiranih resnic, za katere nimajo prav nobene osnove, da predpostavljajo njihovo resničnost. Nobena opica ne more upravičiti gravitacijskega zakona, čeprav neprestano črpa iz njega; in njegova resničnost (ali skoraj-resničnost) je ključna za njeno aktivnost. Nekaj strani naprej Russell bolj eksplicitno izrazi svojo pozicijo, ki se zdi navkljub svojim očitnim namenom zelo blizu tradicionalnemu skepticizmu; vsaj zdi se, da je skladna z univerzalnim zavračanjem presojanja (1928: 12 fn):

Skepticizem, ki ga zagovarjam, sestoji zgolj iz tega: (1) da nasprotni pozicije ni mogoče imeti za resnične, kadar se strokovnjaki o nečem strinjajo; (2) da nestrokovnjak nobenega mnenja ne more imeti za zanesljivega, kadar se strokovnjaki ne strinjajo; in (3) da bo nek nestrokovnjak napravil najboljše, če se bo vzdržal sodbe, kadar so vsi mnenja, da ne obstaja zadostna osnova za neko pozitivno mnenje.

Tu se ne strinjam s (3), kajti menim, da je lahko napaka vzdržati se sodbe, čeprav ni nobene osnove za pozitivno mnenje. Z drugimi besedami, vzdržati se sodbe je lahko napaka, četudi imajo prav vsi strokovnjaki prav. Isto drži *a fortiori*, če se nekateri od njih motijo.

Moj odgovor na drugo napako je bolj radikalen. Rad bi izzval kogarkoli, da mi pove, kaj bi dobili s spoznanjem, da je neka hipoteza delno upravičena ali da obstaja dober (ne pa neizpodbiten) razlog za predpostavko, da je resnična. Neizpodbiten razlog v prid hipotezam, če bi kakšna takšna stvar obstajala, bi nam povedal, da je hipoteza resnična. Toda nič takega ne sledi, če upravičitev ni popolna.

Jedro nekega mojega članka (Miller 1996) je bilo vprašanje, kaj nam bo empirična potrditev ali ugodna evidenca. Daniel Hausman, na katerega je bilo to vprašanje še posebej naslovljeno, je odgovoril (Hausman 1996: 217): "empirična potrditev za P nam služi kot razlog, da verjamemo P ". Na očitno dodatno vprašanje, kaj nam bo "razlog, da verjamemo P ", ni odgovoril.

Menim, da je prevladujoče zatekanje od popolnega k nepopolnemu upravičevanju, navkljub svojemu videzu, poskus ostati v mejah veljavnega logičnega sklepanja. To ni vedno očitno, eksplicitno pa je to poudarjeno pri Pargetterju in Bieglowu (1997), ki menita, da je propozicija, da je razumno ali racionalno verjeti neki hipotezi, v nekaterih primerih deduktivna posledica evidence, ki jo imamo na razpolago, ob dodatnem pogoju, da ne obstaja nobena druga evidenca. (Imenujmo to evidenco skupaj z njenim dodatkom **stanje evidence**.) Obstoj takšne deduktivne povezave je v bistvu njuna osrednja poanta v članku: pravita, da obstajajo pomembni deduktivni argumenti, katerih premise so premise tipičnih induktivnih argumentov (nekaj kot: 'Vsi emeraldi, ki jih opazimo, so zeleni in druga evidenca ne obstaja'), in katerih zaključki so izjave, v katere je mogoče razumno verjeti (nekaj kot: 'Razumno je verjeti, da so vsi emeraldi zeleni'). Ne strinjam se s Pargetterjem in Bieglowom, da je takšno logično sklepanje logično veljavno, kaj šele, da je bila z njimi vzpostavljena veljavnost zanje same, toda to tu ni pomembno.² Pargetter in Bieglow nadaljujeta razkrivajoče:

Vrnimo se za trenutek na Harmanovo distinkcijo med rezoniranjem in argumenti. (...) Iz premis induktivnega argumenta lahko deduktivno izpeljemo zaključek, da bi bilo razumno, če izpeljete določen zaključek, dokler ne revidirate ozadja vaših drugih prepričanj. Toda ena stvar je zaključiti, da bi bilo razumno biti prepričan o nečem, ob tem, da ne revidirate svojih drugih prepričanj. In povsem druga stvar je, dejansko biti prepričan, o čemer ste zaključili, da bi bilo razumno biti prepričan. Ta drugi proces sklepanja bi namreč bil induktivno rezoniranje. (Pargetter in Bieglow 1997: 71)

Ali ni to nadvse zanimivo? V skladu s tema dvema avtorjema bi lahko bili v poziciji, kjer nam stanje evidence pravi, da je razumno verjeti neki propoziciji P (kajti razumnost P je deduktivna

² Podobna pozicija je Musgravova (1991) in nanj se Pargetter in Beglow tudi sklicujeta v svojem članku. Razlika je v tem, da Musgrave pristavlja 'induktivni princip' kot dodatno premiso, ki zagotavlja veljavnost. To ga vodi v nadaljnje težave (glej Miller 1994; poglavje 6.4).

³ Glej Miller 1994; poglavje 3. Glej tudi zanimiv, čeprav justifikacionističen uvodnik (Maddox 1994) v *Nature* 'Ali je lahko evidenca kdaj sploh nedokončna?'

posledica stanja evidence). Vendar pa priznavata, da je mogoče dejansko priti do prepričanja, da *P*, samo v primeru uporabe induktivnega rezoniranja. Toda, jasno je, da bi s pomočjo induktivnega rezoniranja, če sploh je kakšna takšna stvar, lahko prišli do prepričanja, da *P*, ne da bi zavili skozi mašinerijo razumnosti in upravičevanja. Če je induktivno rezoniranje sprejemljivo, potem niso potrebne nikakršne ocene delnih upravičitev in ugodne evidence. Če pa ni sprejemljiva, potem takšnih ocen ni mogoče uporabiti. Te ocene so zato bodisi nepotrebne ali nezadostne. V nobenem primeru pa ne prispevajo k našemu znanju. Na kratko: ni se nam treba truditi z dobrimi razlogi in nepopolnimi argumenti.³

Kot sem pojasnil zgoraj, sam niti za trenutek ne sprejemam, da obstajajo kakšne upravičitve, popolne ali nepopolne. Zgornje pripombe sem vključil samo zato, da bi odvrnil tiste, ki predpostavljajo, da upravičitve obstajajo. Vem, kakšna naj bi bila videti popolna upravičitev, vendar se mi zdi, da nič ne ustreza predpisanemu. Ne vem pa, kakšna naj bi bila nepopolna upravičitev. Tega ni prav tako nikoli uspel pojasniti noben zagovornik induktivne logike, noben trgovec z verjetnostjo ali kakšen prepričanec o dobrih razlogih.

Kritični argumenti

S tem sem zaključil, kar imam povedati o problemu indukcije, o Popperjevi predlagani rešitvi in o praznem poskusu, da bi odgovorili Humu tako, da razmišljamo o delni upravičenosti ali verjetnosti.

Naj se vrnem k izhodiščnemu problemu tega prispevka, problemu, kako uporabljamo argumente pri svojem prizadevanju za resnico. Pokazal sem že, da deduktivno veljavni argument sam ne more dati niti trohice česa, kar bi upravičilo njegove zaključke. Bodisi da same premise niso upravičene, v tem primeru tudi zaključki niso upravičeni; ali pa so (s kakšno magično metodo) premise upravičene, v tem primeru pa je argument odvečen. To slednje bi nam morda res odkrilo, da je zaključek upravičen, toda to ne igra nobene vloge pri samem upravičevanju.

Popperjev odgovor na Humov problem indukcije je zgolj prvi korak k temu, kar vidim kot enega najbolj vznemirljivih in revolucionarnih intelektualnih odkritij v našem stoletju: to je popolna zavrnitev zanimanja za kakršnokoli obliko upravičevanja in spoznanje, da resnica zadostuje vsem našim namenom. Bolje je imeti neupravičeno prav kot pa upravičeno narobe, pravi Popper. To bo kar držalo, kajti nikoli ne moremo misliti ali delati upravičeno, imamo pa lahko, na srečo, kdaj pa kdaj tudi prav (čeprav nikoli ne vemo, kdaj). Kot že omenjeno, odpravljanje

napačnih hipotez ne more biti upravičeno, toda to ne implicira, da dejansko ne obstaja. Splošneje rečeno, kritika lahko poteka le v okolju, ki je povsem prosto vseh oblik upravičevanja, popolnega ali delnega.

Rast znanja je zato mogoče v tem smislu videti bolj kot proces biološke adaptacije kot pa ratiokcinacijo. Vendar pa obstaja pomembna razlika, ki jo je najbolje kar takoj pojasniti. Razlika je v tem, da čeprav ljudje (ali živali) nikoli ne uporabljajo argumentov za to, da bi zagotovili upravičitev, jih vendarle ves čas uporabljamo v kritičnem prizadevanju. Biološka adaptacija je nezavedna, nenamerna, počasna in pogosto usodna. Evolucija našega človeškega znanja je zavestna, namerna in hitra; in umreti morajo zgolj naše hipoteze.

Kako uporabljamo svoje argumente? Ker vselej ne moremo videti, kaj implicirajo naše hipoteze, uporabljamo argumente, da si z njimi pomagamo odkriti posledice, ki jih naše hipoteze povzročajo. Nato lahko te posledice preverjamo z drugimi hipotezami ali izkustvom. Nikakršna gotova ali upravičena osnova, na katero bi se sklicevali pri tem procesu preverjanja, ne obstaja, toda to ne pomeni, da nikoli ne uspemo odstraniti napak. Nihče, ki verjame v uspešno upravičevanje, ne meni, da so metode, ki jih uporabljamo, neprestano neuspešne. Zato ne vem, zakaj bi kdo, ki upravičevanje popolnoma zavrača, o tem mislil kaj drugače.

Morda se sprašujete, ali je mogoče pozicijo, ki sem jo tu skiciral, racionalno ubraniti, in priznati moram, da ne bi bili v manjšini, če bi menili, da ni. Toda popolna zavrnitev vseh shem delnega upravičevanja, popolna zavrnitev vsakega poskusa, da bi uporabili argumente za potrjevanje hipotez, ki jih zagovarjamo, kar je v bistvu to, kar predlagam, ni skepticizem in ni iracionalizem. Gre le za to, da argumenti niso pomembni, pomembni so zgolj zaključki. **Pomembno je, kaj mislite, ne pa zakaj to mislite.** Kot je Popper pogostokrat opazil, tradicionalna metoda znanstvene kritike je napadati nasprotnikove argumente, da bi pokazali, da niso veljavni. Sam sem vam predlagal, da četudi so argumenti veljavni, to še ni dovolj. Edina stvar, ki jo je treba narediti, najsibo argument veljaven ali neveljaven, je napasti zaključke. Argument ne more upravičiti zaključkov, kakorkoli veljaven ali prepričljiv je.

Na tej točki, ali morda že kaj prej, si lahko mislite, da tu nekaj manjka. Videti je, kot da sem vam navrgel argumente in da ti argumenti niso bili kritike tradicionalnih pozicij, s katerimi sem pričel. Ali nisem morda potihoma poskušal upravičiti svojo pozicijo, ki jo predlagam? Morda sem vas celo poskusil prepričati. (Vendar nikoli nisem nikogar prepričal o tem, kar imam povedati, zato me ne skrbi, da bi bil priča množičnega obrata k svojim stališčem.) Priznam, da tu obstaja neka praznina in da je treba

⁴ V obvestilih na strani 12 časopisa *The Guardian* (19. september 1994) je Jonathan Re Popperja, dva dni po njegovi smrti, opisal kot "prvega in najboljšega med postmodernisti". Brez dvoma je bilo to mišljeno kot kompliment, toda takšen komentar lahko zapiše samo kdo, ki je nepremišljeno pogoltnil postmodernistično zmešnjavo glede resnice in upravičenosti, torej prav tisto zmešnjavo, ki ji je Popperjeva filozofija tako uspešno nasprotovala. Popravek te "nerazumne sodbe" glej v *The Canberra Timesu*, (27. september 1994), kjer je Derek Freeman objavil esej "Karl Popper and Postmodernism".

nekaj dodati o **obrambnih argumentih**. Le trenutek nazaj sem trdil, da je pravi način kritiziranja filozofske pozicije, če kritiziramo zaključke. Četudi so argumenti v podporo veljavni, ničesar ne dokazujejo, in niso pomembni. Toda situacija je popolnoma različna, ko enkrat izpostavimo kritične argumente. Tu je veljavnost pomembna, kajti s kritičnim argumentom naj bi prikazali napačne posledice hipotez, ki jih preiskujemo. Če napačna posledica ni napačna, potem se kritika moti. Moti pa se tudi, če napačna posledica ni posledica. Kritičnosti se je zato mogoče izogniti z oceno domnevnega kritičnega argumenta in racionalni ljudje jih poskušajo predvideti in se jim izogniti vnaprej. Menim, da so takšne obrambne priprave, da bi zavrnili kritike, tisto, kar se neprevidnim zdi kot jalovi poskusi upravičevanja. (Osnovno poanto tega odstavka je prvič jasno predstavil Jarvie (1995: 126).)

Popolnoma se zavedam, kot sem povedal že prej, da bo morda to, kar sem imel povedati, tako postmodernistom kot tudi tradicionalnim racionalistom zvenelo precej tako kot postmodernizem⁴. Neobhodno je, da svoj prispevek zaključim, kot sem ga začel, to je **s poudarkom, da ne gre za nič podobnega**. Razlika je v tem, kako odgovorimo na ugotovitev, da ni nobene takšne stvari, kot je objektivno upravičena resnica. Postmodernisti in drugi podobni pripovedovalci (kot Rorty) ohranjajo prepričanje o upravičevanju in resnico odpravljajo kot nezanimivo slepilo. Kritični racionalisti pa, v najostrejšem možnem nasprotju, ohranjajo prepričanje o vrednosti resnice in zavračajo upravičevanje kot nezanimivo slepilo. Kljub ocenam, kot je denimo Rescherjeva (1992: 56), ki pravi, da "je Karl Popper dolgo in jasno pojasnjeval, da se moramo v znanosti vzdržati zahtev po resnici", vam lahko zagotovim, da kritični racionalizem ni opustil resnice; le upravičeno resnico. Skeptičen sem do upravičevanja seveda, toda ne, nisem skeptičen do resnice; in menim, da je mogoče imeti ne le neupravičeno znanje o svetu, temveč da imamo tudi načine (čeprav ne zaupanja vredne načine), da ga izboljšamo. Menim, da celo veljavni argumenti ne morejo ničesar upravičiti; toda nisem iracionalist, kajti menim, da neprestano uporabljamo veljavne argumente v svojih poskusih, da bi odstranili napake, ki smo jih napravili. Nisem vam poskusil dati kakšnih argumentov v prid pozicije, ki sem jo predlagal; vendar pa zelo močno pozdravljam kakršnokoli kritiko, ki ste jo pripravljene ponuditi.

Prevedel Andrej Pinter

David Miller (1942) je pod mentorstvom Karla R. Popperja diplomiral na London School of Economics. Po diplomi je bil tudi dolgoletni Popperjev asistent raziskovalec in skupaj z njim je napisal več pomembnih razprav s področja logike in filozofije znanosti. Uredil je tudi zbornik Popperjevih besedil *Popper Selections* (Princeton 1985) in njegov nemški prevod *Popper Lesebuch* (J. C. B Mohr 1994). Samostojno je izdal več razprav in nedavno tudi knjigo, *Critical Rationalism: A Restatement and Defence* (Open Court: 1994). Od 1969 uči filozofijo na Univerzi Warwick in je tajnik British Logic Colloquium.

LITERATURA

- HARMAN, G. (1986): *Change in View*. Cambridge: Bradford Books.
- HAUSMAN, D. M. (1996): "Economics as Separate and Inexact", ***Economics and Philosophy***, 12(2).
- JARVIE, I. C. (1995): "The Justificationist Roots of Relativism" v: C. M. LEWIS (ur.): ***Relativism and Religion***. New York: Macmillan.
- LIPTON, P. (1995): "Popper and Reliabilism" v: ANTHONY O'HEAR (ur.): ***Karl Popper: Philosophy and Problems***. Cambridge: Cambridge University Press.
- MADDOX, J. (1994): "Can Evidence Ever be Inconclusive?", ***Nature*** 369 (12. 5.1994).
- MILL, J. S. (1843): *A System of Logic, Ratiocinative and Inductive*. London: Longmans, Green and Co. Ltd.
- MILLER, D. W. (1994): *Critical Rationalism: A Restatement and Defence*. La Salle: Open Court.
- MILLER, D. W. (1996): "What Use is Empirical Confirmation?", *Economics and Philosophy*, 12(2).
- MUSGRAVE, A. E. (1991): "What is Critical Rationalism?" v: A. BOHNEN UND A. E. MUSGRAVE (UR.): ***Vege der Vernunft. Festschrift für siebzigsten Geburtstag von Hans Albert***. Tübingen: J. C. B. Mohr.
- PARGETTER, R. and J. BIEGLOW. (1997): "The Validation of Induction," ***The Australasian Journal of Philosophy***, 75(1).
- POPPER, K. R. (1934): *Logik der Forschung*. Dunaj: Julius Springer Verlag.
- POPPER, K. R. (1972): *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*. Oxford: Clarendon Press.
- RESCHER, N. (1992): *A System of Pragmatic Idealism*. Princeton: Princeton University Press.
- RUSSELL, B. A. W. (1901): "Mathematics and the Metaphysicians", *The International Monthly*. (Referenca je iz ponatisa v Russell (1917) *Mysticism and Logic*. London: George Allen and Unwin Ltd.)
- RUSSELL, B. A. W. (1928): *Sceptical Essays*. London: George Allen and Unwin Ltd.
- ZAHAR, E. G. (1983): "Logic of Discovery or Psychology of Invention?" ***The British Journal of Science*** 34 (3).